

ERANSKINA. GLOSARIOA

TERMINOAK

SIGLAK

ELEMENTU KIMIKOEN SINBOLOAK

NEURRI-UNITATEAK

TERMINOAK

Agenda 21

Rio de Janeiron egin zen Konferentzian garapen iraunkorra bultzatzeko ekimenari jarri zitzaion izena. Tokiko Agenda 21 deitzen zaie, bestalde, udal bakoitzeko agintariek onartzen dituzten iraunkortasun-plan edo -programa estrategikoei.

Arro hidrografikoa

Bokale, estuario edo delta bakar batetik itsasoratzen den ura garraiatzen duten ur-laster, ibai eta, zenbaitetan, lakuek drainatzen duten lurraldea.

Azidotzea

Jalkipen atmosferikoaren bidez ingurumenean substantzia azidotzaileak sartzearen ondorioa. Horren ondorioz, lurrazen oreka minerala eta uraren konposizio kimikoa aldatzen dira eta egoera horrek uretako fauna eta flora kaltetzen ditu. Hauek dira azidotzea eragiten duten airearen poluitzaile nagusiak: sofre dioxidoa (SO₂), nitrogeno-oxidoak (NO_x) eta amoniakoa (NH₃).

Azken energia-kontsumoa

Energia-sektoreak energia eraldatu, garraiatu eta banatu ostean, azken kontsumitzaileen esku utzitakoa.

Balio Erantsi Gordina faktore-kostuetan

Lanak eta kapitalak produkzio-prozesuari egiten dioten ekarpena adierazten du. Fabrikatik irten berria den produktuari jarduerari dagozkion zergak kenduta eta ustiapenerako diru-laguntzak gehituta ondorioztatzen da.

Balorizazioa

Hondakinetako baliabideak aprobetxatzeko aukera ematen duen prozedura oro, pertsonen osasuna arriskuan jarri gabe eta ingurumenean kalteak sor ditzaketan metodoak erabili gabe.

Barne Produktu Gordina

Herralde edo eskualde batean ekoizten diren ondasun eta zerbitzu guztien balioa.

Basogintza

Baso-masak kudeatzea eta ustiatzea.

Baterako sorkuntza

Berehala erabil daitezkeen bi energia-mota edo gehiago era berean sortzea. Normalean energia elektriko eta termikoaren ekoizpen konbinatua definitzeko erabiltzen da.

Berrerabilitzea

Erabilitako produktu bat jatorrian zuen helburu bererako erabilitzea.

Bigarren mailako kutsatzailea

Lehen mailako poluitzaile batek edo batzuek ingurune osoa osagaiekin egindako erreakzioaren ondorioz eraturiko poluitzailea.

Biodibertsitatea (dibertsitate biologikoa)

Edozein jatorritako (ekosistema lehortarra, itsastarra eta beste ur-sistemak) organismo bizien ugartasuna, haien partaide diren konplexu ekologikoak ere barne direla. Espezie bakoitzaren dibertsitatea, espezieen artekoa eta ekosistemena hartzen ditu bere baitan.

Bioerregaia

Biomasatik eratu den garraiorako erregai likidoa edo gasa.

Biomasa

Berehalako prozesu biologikoan jatorria duen materia organiko mota oro. Bi biomasa-mota daude: landare-biomasa, fotosintesiaren bitartez sortutako materia organikoa, eta animalia-biomasa, landare-materiaz elikatzen diren izaki bizidunek sortutakoa.

Birziklatzea

Produktzio-prozesu baten barruan egiten den hondakinen transformazioa, hasieran zuten helbururako edo beste helburu batzuetarako, konpostajea eta biometanizazioa barne, baina ez energia berreskuratzen duen erraustea.

Bizi-zikloaren analisia

Produktu batekin zerikusia duten ingurumen-alderdiak eta inpaktuak ebaluatzeko metodoa da. Definitutako sistemaren intsumoak eta produktuen inbentarioa egiten da, eta intsumo eta, produktu horiekin zerikusia duten ingurumen-inpaktuak ebaluatu ondoren, emaitzak interpretatzen dira.

Demertsala

Itsas zabalean itsas hondoetatik bananduta bizi den fauna-espezia.

Edafikoa

Lurzoruari dagokiona.

Egur-izakinak

Zuhaizti batek izan dezakeen egur-bolumena. Metro kubikotan adierazten da.

Ekodiseinua

Diseinatzeke garaian, produktuaren bizi-ziklo osoa izan nahi du kontuan, existitzen den bitartean ingurumeneko inpaktua txikitzeke asmoz (lehengaitik hasita, ekoizpen-, banaketa- eta erabilera-faseetatik igaro, eta hondakin gisa tratatu arte).

Ekoezaginkortasuna

Produktuaren bizi-ziklo osoan baliabide naturalak eta energia ezin hobeto erabiltzea, bai eta bizi-amaieran berriz erabil ezin daitezkeen produktu-hondakinak ahalik eta gutxien sortzea ere.

Ekopuntua

Ekonomia-sektore jakin batekin lotutako ingurumen-eraginaren zenbaki-haztapenaren agregatua irudikatzen duen koefizientea.

EMAS

Ingurumena kudeatzeko eta ikuskatzeko Europako Batasuneko sistema, hainbat erakunde bere borondatez parte hartzeko aukera ematen duena, erakunde horiek ingurumenari dagokionez duten jokaera ebaluatzeko zein hobetzeko eta herritarrei nahiz gaiaz arduratzen diren gainerako alderdiei informazioa hedatzeko.

Energia berriztagarriak

Naturan dauden energiak, etengabe berritzen direnak. Horrexegatik dira energia-baliabide agortezinak. Energia-iturri horietatik, honako hauek dira azpimarratzekoak: biomasa,

energia geotermikoa, energia hidraulikoa, eguzki-energia, energia eolikoa eta itsasoko energia (marea-energia eta olatuena), hondakindegia-gasak, biogasa eta hondakin-uren araztegiakako gasak.

Energia-balantzea

Produzitutako, eraldatutako eta erabilitako energia-mota bakoitzaren kantitatea zehaztea da. EAEn argitaratutako balantzeak «azken energia» motakoak dira, iturri bakoitzaren energia-eduki erreala oinarri hartuta BBaren arabera (BBA: beheko berotze-ahalmena).

Energia-eraginkortasuna

Energiaren zentzuzko erabilera, honako kontzeptuok aintzat hartzen dituen: energia-aurrezpena, berrikuntza energetikoa (prozesuena, sistemena eta ekipo kontsumitzaileena), baita energiaren aprobetxamendu hobea eta integralarekin lotutako beste batzuk ere (kogenerazioa, esate baterako).

Energia-intentsitatea

Herialde edo eskualde baten barne-produktu gordinaren eta energia-kontsumoaren arteko erlazioa. Jarduera jakinetako sektoreei edo azpisektoreei buruzkoa ere izan daiteke. Ekoizpen-sektore eta -jardueretan energia zentzuz erabiltzen ote den jakiteko egiten den neurketa da.

Energiaren barne-kontsumo gordina

Energia-sektoreak eraldatu, garraiatu eta banatu baino lehen ekoiztako eta/edo inportatutako energia-eskaria.

Eskualde biogeografikoa

Klima, lurzoru eta landaredi homogenea dituen eskualdea.

Espezie aloktonoa

Jatorriz dagoen tokikoa ez den espeziea da.

Espezie autoktonoa

Jatorriz dagoen tokikoa den espeziea da.

Espezie bakarrekia

Espezie bakarra landatu den baso-saila (edo beste era bateko saila).

Espezie baten habitata

Bere ziklo biologikoaren fase batean espeziea bizi den ingurunea, faktore abiotiko eta biotiko espezifikoek zedarritua.

Eutrofizazioa

Uretako elikagai-kopurua handitzeari –fosforozko eta/edo nitrogenozko konposatuak bereziki– deitzen zaio eutrofizazioa. Algak eta landare-espezie nagusiak azkar hazarazten ditu fenomeno horrek, eta, horregatik, uretan dauden organismoen arteko orekan eta urkalitatean arazoak sortzen dira.

Fitosanitarioa

Nekazaritzan hainbat helbururekin erabiltzen diren substantzia kimikoak dira (intsektizidak, fungizidak, pestizidak eta beste batzuk); ekonomiaren ikuspegitik, uzta onargarriak lortzeko beharrezkoak dira, baina osasunean arriskuak eragin ditzakete eta, horregatik, horiek erabiltzeko kontrol- eta baimen-sistema bat dago.

Gaikako bilketa

Hartzi daitezkeen material organikoen edo material birziklagarrien gaikako bilketa-sistema, baita hondakinetan dauden material balorizagarriak bereizteko aukera ematen duen gaikako beste edozein bilketa-sistema ere.

Genetikoki Eraldatutako Organismoa (GEO)

Estalketan eta/edo birkonbinazio naturalean gertatzen ez den bezala material genetikoa eraldatu zaion organismoa

Hiri-hondakinak

Etxeetan, saltokietan, bulegoetan eta zerbitzuetan sortzen diren hondakinak; halaber, arriskutsu-kalifikaziorik ez izan arren osaera edo izaeragatik aurrekoekin pareka daitezkeenak ere hiri-hondakintzat hartzen dira.

Hiriko hondakin-uren tratamendu egokia

Edozein ezabaketa-prozesu edo -sistema erabiliz hiriko hondakin-urak tratatzea, eta horrekin, isurketaren ondoren isuritakoa jaso duten urek indarrean dagoen ordenamendu juridikoan aurreikusitako kalitate-helburuak betetzea.

Hondakin arriskutsuak

Europako Hondakin Zerrendan (EHZ) arriskutsu gisa azaltzen direnak.

Hondakinak

Edukiztaileak baztertzen duen edo baztertu behar duen edozein gai edo tresna. Nolanahi ere, Europako Hondakin Zerrendan (EHZ) azaltzen diren substantziak.

Hondakinak ezabatzea

Gizakien osasuna arriskuan jarri gabe eta ingurumenari kalte egin diezaioketen metodoak erabili gabe hondakinak biltegitratzeko edo kontrolpean isurtzeko edo –erabat nahiz partzialki– deuseztatzeko erabiltzen diren prozedura guztiak.

Hondakinak jasotzea

Hondakinak garraiatzeko biltzea, sailkatzea, taldekatzea edo prestatzea.

Hondakindegia

Hondakinak ezabatzeko instalazioa. Lurrazalean edo lurpean gordetzen dira hondakinak.

Hondakinen kudeaketa

Hondakinak biltzea, biltegitratzea, garraiatzea eta ezabatzea, jarduera horien zaintza ere barne; halaber, barne hartzen du itxi ostean biltze- edo isurtze-guneak zaintzea ere.

Industria Ekoizpenaren Indizea

Industria-sektorearen produkzioaren eta jardueraren adierazlea da. Aldizkako tarteetan produkzio-bolumenean gertatzen diren aldaketak neurtzeko erabiltzen da.

Inguruaren artifizializazioa

Inguru naturala aldatzea da gizakien jardueren ondorioz. Landare-estalki naturala (eta, beraz, habitat naturala) urbanizatutako lurzoruekin, azpiegiturekin eta beste hainbatekin ordezkatzeta da.

Ingurumenari dagokionez eremu sentikorak

Ingurumen-balioei dagokienez dituzten ezaugarri bereziengatik eta horien hauskortasunagatik ingurumenaren hondatze handiagoa izateko arriskua dutenak.

Ingurumen-inpaktuaren ebaluazioa

Planak eta proiektuak gauzatzean ingurumenean sor daitezkeen efektuak balioesteko eta zuzentzeko aukera ematen duten sistema teknikoak eta ikerketak dira.

Karga-ahalmena

Sistema erabiltzeko atalase maximoa, haren funtzionamendua gehiegi aldatu gabe.

Konektagarritasuna

Paisaiaren mosaikoan dauden gunen batzuetatik besteetara mugitzeko organismoek duten gaitasun-neurria.

Kutsatzaile baten emisio-maila

Ingurunera egotzitako kutsatzaile baten kontzentrazioa.

Kutsatzaile baten immisio-maila

Kutsatzaile baten kontzentrazioa leku jakin batean.

Lehen mailako kutsatzailea

Ingurunera zuzenean botatako poluitzailea (egotzi ondoren konposizioa aldatu ez duen poluitzailea).

Lurrazaleko ur-masa

Lurrazaleko uraren zati bereizita eta garrantzitsua, hala nola lakua, urtegia, ur-lasterra, ibaia edo kanala, ur-laster, ibai edo kanalen baten zatia, trantsizio-urak edo kostako uren zatia.

Lurzoru poluitua

Ezaugarri kimikoetan aldaketak dituzten eta, horregatik, bere funtzioekin bateraezinak diren lurzoruak, jendearen osasunerako edo ingurumenerako arrisku onartezina izan daitezkeelako. EAEko ingurumen-organoari dagokio lur-izendapen hori egitea.

Lurzorua

Lurrazaleko zati solidoa, arroka amatik hasita gainazaleraino, fase likidoa zein gasa eta horietan bizi diren organismoak –funtzio naturalak zein hori erabiltzeko funtzioa betetzeko gai direnak– ere barne.

Mantenugaiak

Landareak lurtean nahiz uretan garatzeko behar dituzten substantzia mineralen multzoa.

Material Behar Totala (MBT)

Jarduera ekonomikoak direla eta naturatik erauzitako lehengaien bolumen metatua (urteko eta biztanle bakoitzeko, tonatan adierazia) hartzen du kontuan. Ekonomiaren oinarri materialaren oso adierazle erantsia da.

Pelagikoa

Itsas hondotan edo horren inguruan bizi diren itsasoko fauna-espezia da.

Plataforma kontinental

Kontinenteen urpeko azalerari dagokion eremua da. 200 metro inguruko sakoneraraino heltzen da. Hortik behera, plataforma abisaletaraino jaisten da itsas hondoa. Plataforma kontinentalean dago itsas biomasarik gehiena eta arrantza-baliabideen iturririk garrantzitsuena da.

Poluzioa

Giza jardueraren bidez, atmosferan, uretan edo lurzoruan, giza osasunerako edo ingurumenaren kalitaterako kaltegarriak izan daitezkeen, edo ondasun materialei kalte egin diezaieketen, edo ingurumenaz gozatzea edo beste zenbait erataraz erabiltzea eragotz dezaketen substantziak, bibrazioak, usaina edo zarata, zuzenean edo zeharka, sartzea.

Prebentzioa (hondakinak sortzean)

Hondakinak ez sortzeko edo gutxiago sortzeko, edo hondakinetan dauden substantzia arriskutsuak edo poluitzaileak gutxitzeko hartzen diren neurriak.

Produktuen politika integratua

Ikuspegi honen helburua da produktuen ingurumen-inpaktua gutxitzea haien bizi-ziklo osoan, hau da, lehengaiak meatzeetatik erauzten direnetik, ekoiztu, banatu, erabili eta, azkenik, hondakinak kudeatu arte. Ideia eragilea zera da, produktuaren bizi-zikloko fase bakoitzean ingurumeneko efektuak txertatzea funtsezkoa dela eta hori sektore interesatuen erabakietan irudikatuta azaldu behar dela.

Taxona

Zientzialarietara aintzatetsitako eta formalki sailkatutako bizidunen multzoa. Multzo bakoitzari izen bat esleitzen zaio Nazioarteko Nomenklatura Kodeetako arauen arabera.

Uren egoera ekologikoa

Lurrazaleko urekin lotutako uretako ekosistemen egitura eta funtzionamenduaren kalitatearen adierazpena da; 2000/60 Arteztarauaren V. Eranskineko adierazleen arabera sailkatzen da.

Zatiketa

Habitat jakin bateko azalera gutxitzeko eta hainbat zatitan banatzeko prozesu dinamikoa.

4. faktorea

Gaur egungo garapen teknologikoaren arabera, ELGEko herrialdeetan ekonomiaren produktibitate materiala (BPG per MBT) egungoarekiko laukoiztu egin daitekeela dioen teoria da.

SIGLAK

ACV	Bizi-zikloaren analisia
AEEH	Aparatu Elektrikoen eta Elektronikoen Hondakinak
AKI	Airearen Kalitatearen Indizea
ALP	Arlokako Lurralde Plana
AOX	Konposatu organohalogenatu xurgagarriak
BBE	Babes Bereziko Eremua
BEG	Berotegi-efektua eragiten duten gasak
BEG	Balio Erantsi Gordina
BKI	Baso-kudeaketa iraunkorra
BMWP'	Biological Monitoring Working Party (aldatua)
BNG	Babestutako Natur Gunea
BNGS	Babestutako Natur Guneen Sarea
BPC	Binefilo polikloratuak
BPG	Barne Produktu Gordina
CNAE	Jarduera Ekonomikoen Sailkapen Nazionala
EAE	Euskal Autonomia Erkidegoa
EB	Europako Batasuna
EBA	Ebaluazioko Balio Adierazleak (EAEn lurzoruaren kalitatea ebaluatzeko erabiltzen direnak)
EEE	Energiaren Euskal Erakundea
EEH	Eraikuntza- eta eraisketa-hondakinak
EEl	Erabiltzen ez diren ibilgailuak
EF	Ezkutuko Fluxuak (Materialen Behar Totalaren osagaia)
EGL	Erkidegoko Garrantzizko Lekua
EHZ	Europako Hondakin Zerrenda
EIA	Europako Ingurumen Agentzia
ELGE	Ekonomia Lankidetzeta eta Garapenerako Erakundea
EMBT	Energia Materialen Behar Totala
EOX	Erauz daitezkeen konposatu organohalogenatuak
EPER	European Pollutant Emission Register
EUROSTAT	Europako Batasuneko Estatistika Bulegoa
EUSTAT	Euskal Estatistika Erakundea
FAO	Food and Agriculture Organization (Elikadura eta Nekazaritzarako Erakundea)
GIEIE	Garapen Iraunkorraren Euskal Ingurumen Estrategia
GKE	Gobernuz Kanpoko Erakundeak
GRI	Global Reporting Initiative (Enpresen iraunkortasun-mailari buruzko txostenak)
HA	Hondakin Arriskutsua
HBBE	Hegaztientzako Babes Bereziko Eremua
HEA	Hondakin ez-arriskutsua
HH	Hiri-hondakina (edo udal hondakina)
HUA	Hondakin Uren Araztegia
IB	Indize Biotikoa
IEI	Industria Ekoizpenaren Indizea
IIE	Ingurumen Inpaktuaren Ebaluazioa
ILJP	Itsaso eta Lurren Jabari Publikoa
INE	Estatistika Institutu Nazionala
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change (Klima-aldaketari buruzko Gobernu arteko Taldea)
IPPC	Integrated Pollution Prevention and Control (Poluzioaren prebentzio eta kontrol integratuak)
IUCN	International Union for Conservation of Nature and Natural Resources
JPH	Jabari Publiko Hidraulikoa
KB	Ke Beltzak
KOI	Konposatu Organiko Iraunkorrak
KOL	Konposatu Organiko Lurrunkorrak
KSI	(Hondakinen) Kudeaketa Sistema Integrala
LAA	Lurraldearen Antolamendurako Artezpideak

LZP	Lurralde Zatikako Plana
MBT	Material Behar Totala
MEKOL	Metanoa ez diren Konposatu Organiko Lurrunkorrak
MFA	Materialen Fluxuaren Analisia
MOE	Munduko Osasun Erakundea
NPB	Nekazaritza Politika Bateratua
OEB	Oxigeno Eskari Biologikoa
OEK	Oxigeno Eskari Kimikoa
PAH	Polycyclic Aromatic Hydrocarbons (Hidrokarbuo aromatiko poliziklikoak)
PCB	Polichlorinated biphenyls (Bifenilo polikloratuak)
PEFC	Baso-ziurtagiriaren Europako herrialdeen sistema
PM_{2.5}	2,5 µm-ko baino gutxiagoko diametroa duten partikula esekiak
PM₁₀	10 µm-tik beherako diametroa duten partikula esekiak
PROT	Troposferako Ozonoaren Aitzindaria
QBR	Qualificació Bosc Ribera (Ibar-basoaren kalitatearen indizea)
RICIA	Hiri-hondakinen pareko diren erakundeetako, merkataritzako eta industrietako hondakinak.
SST	Solido esekiak guztira
TEO	Teknika Erabilgarri Onena
UEZ	Uraren Esparru Zuzentaraua
UPPI	Uholdeak Prebenitzeko Plan Integrala
USLE	Universal Soil Lose Equation
ZMI	Zuzeneko Material Inputa (Material Behar Totalaren osagaia)
ZMK	Zuzeneko Material Kontsumoa

ELEMENTU KIMIKOEN SINBOLOAK

As	Artsenikoa
Ba	Barioa
BTEX	Bentzenoa, toluenoa, etilbentzenoa eta xilenoa
Ca	Kaltzioa
Cd	Kadmioa
CFC	Klorofluorokarbonoa
CH₄	Metanoa
C₆H₆	Bentzenoa
CN-	Zianuroak
Co	Kobaltoa
CO	Karbono monoxidoa
CO₂	Karbono dioxidoa
Cr	Kromoa
Cu	Kobrea
HCB	Hexaklorobenzenoa
HCFC	Hidroklorofluorokarbonoa
Hg	Merkurioa
K	Potasioa
Mg	Magnesioa
Mo	Molibdenoa
N	Nitrogenoa
N₂O	Oxido nitrosoa
NH₃	Amoniakoa
NH₄⁺	Amonioa
NH_x	Amoniakoa eta Amonioa
Ni	Nikela
NO	Nitrogeno monoxidoa
NO₂	Nitrogeno dioxidoa
NO₃⁻	Nitratoak

NO_x	Nitrogeno oxidoak
O₃	Ozonoa
P	Fosforoa
Pb	Beruna
PO₄-P	Ortofosfatao – fosforoa
S	Sufrea
Sn	Eztainua
SO₂	Sufre dioxidoa
SO₄²⁻	Sulfatoa
Zn	Zinka

NEURRI-UNITATEAK

dB(A)	A dezibelak
ha	hektarea
hm³	hektometro kubikoa
kg	kilogramoa
km²	kilometro karratua
kt	kilotona
ktpb	kilotona petrolio baliokide
kW, kWp	kilowat
L/egun	Litro eguneko
L/s	Litro segundoko
m³	metro kubikoa
m³s⁻¹	metro kubikoa segundoko (emariaren unitatea)
Mt	Milioi tona (10 ⁶ t)
MW	Megawatt
t	tona
tpb	tona petrolio baliokide
zp	zaldi-potentzia
µg/m³	mikrogramoa metro kubikoko
µg/Nm³	mikrogramoa metro kubikoko, presio- eta tenperatura-egoera normaletan neurtuta
µm	mikrometroa (10 ⁻⁶ metro)

